

Analysis of the Critical Discourse of the Novel (The Second Dog War) by Ebrahim Nasrallah

Rahman Navazani ¹, Ruhollah Sayadinejad ², Amir Hossein Rasool Niya ³

1. Corresponding author, Ph.D. Candidate Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages, Kashan University, Iran. E-mail: dr.navazani@gmail.com

2. Associate Professor Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages, Kashan University, Iran. E-mail: saijadi57@gmail.com

3. Associate Professor Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages, Kashan University, Iran. E-mail: rasoulnia@kashanu.ac.ir

Article Info

Abstract

Article Type:
Research Article

Article History:

Received:
28, September, 2023

In Revised form:
27, October, 2023

Accepted:
29, October, 2023

Published Online:
21, October, 2024

Discourse, as an efficient linguistic process, is one of the most widely used tools used by the domination system to achieve social-political goals, whether in the form of speech or writing. Critical discourse analysis is a systematic approach to study how to use this process. Hodge and Kress are among the linguists who, relying on this principle, presented a linguistic and methodical model, consisting of four components: naming, nominalization, unknown vs. known, and action sentences vs. documents. Are This research is descriptive-analytical with the aim of explaining the ideological orientations governing the text in the novel The Second Dog War It has investigated the process of discourse structures based on this theory. The result of the research indicates that the author has explained his ideologies in the face of the domination system, the capitalist rule and the socio-political conditions of Palestine with the use of language and discourse orientations in the linguistic context of the novel. The new form of dealing with the issues of Palestine and the discourse structure of the mentioned novel depicts a society that, in the pleasurable and lustful encounter with the dreams of modernity, still places its value and freedom in the occupation of aliens, and finally, with the spread of human simulation, it leads the world to the abyss of destruction. The destruction of the ideal city of these social activists is the result of their destructive speech, which is manifested in small behaviors and small speeches, and is considered one of the effects of linguistic functions on literary texts.

Keywords: Analysis of critical discourse, Hodge and Kers, Ibrahim Nasrallah, Harb al-Kalb al-Ashda, Ideology.

Cite this The Author(s): Navazani, R., Ruhollah, S., Rasool Niya, A. H., (2025). Analysis of the Critical Discourse of the Novel (The Second Dog War) by Ebrahim Nasrallah: Journal of Adab-e-Arabi, Vol. 16, No. 4, Winter, Serial No.42: (117-138):DOI:10.22059/jalit.2023.365918.612737

1.Introduction

Discourse, a supra-sentential or textual linguistic structure that reflects social realities, establishes a connection between language, thought, and reality through various textual processes and specific goals. The strategic use of linguistic constructs to express or dominate ideology in written and spoken human structures is consistently observable. Analyzing these intertwined discursive structures of texts involves various aspects of linguistic concerns. "Discourse is one of the most complex and widely used concepts in various fields." A systematic discourse system, by imposing specific conceptual and intellectual systems, imposes a kind of limitation that prevents the emergence of other worldviews. Discourse analysis considers social conditions, the context in which a written or spoken text occurs, non-verbal communication, and the relationship between structure and words in a general proposition. This approach is an interdisciplinary and integrative one that seeks to utilize the capabilities of fields such as linguistics, psychology, sociology, political science, and others to study social phenomena, including media discourse. Following discourse analysis, the trend shifted towards critical discourse analysis. Critical discourse analysis is a modern trend in linguistics that has attracted much attention in recent years. Critical discourse analysis seeks to understand social phenomena and what happens in this process. This analysis is a type of discourse analysis that examines how power, domination, and inequality are used discriminatorily through speech and writing in specific social and political contexts. In fact, critical discourse analysis is a more advanced form of functional discourse analysis that has moved from the level of description to the level of explanation and justification. The novel is a suitable platform for reflecting discourses in social relations, political equations, and cultural attitudes. Contemporary Arabic novels, with a special focus on social and political events, attempt to reflect these events through the processing of societal incidents. The novel *The Second Dog War* is one of the Arabic novels that, with a dominant and subjugated discourse approach, seeks to present a demeaning image of the ruling system and the factors behind its emergence. By addressing social anomalies and turmoil, the novel *The Second Dog War* has the capacity for discourse. In this regard, this research, using a critical discourse analysis approach and following the model of Hodge and Kress' critical discourse analysis, examines the ideological discourses and the impact of discourse components in Ibrahim Nasrallah's novel *The Second Dog War*.

2.Methodology:

This study employs a critical discourse analysis (CDA) approach to examine the ideological underpinnings and discursive components of Ibrahim Nasrallah's novel, *The Second Dog War*. The primary objective is to uncover the ideologies embedded within the text and to analyze how these ideologies are constructed and perpetuated through linguistic choices. Hodge and Kress's model of CDA serves as the theoretical framework for this research. By focusing on the social, cultural, and historical contexts of the text, this model allows for a comprehensive analysis of the power relations and ideologies at play. To achieve this, the study will examine various linguistic features, including: The selection of specific words and phrases to convey particular meanings and ideologies. The use of different grammatical constructions to position participants and events in specific ways. The use of words or phrases that signal the relationship between different parts of the text. Through a detailed analysis of these linguistic features, the study aims to answer the following research questions:

- What ideology does the novel *The Second Dog War* promote?
- Which specific components of Hodge and Kress's CDA model are evident in the novel?
- What is the impact of transitional and non-transitional sentences, as well as passive and active voice, on the overall ideological message of the novel?

By systematically analyzing the text, this study seeks to contribute to the field of critical discourse analysis and provide insights into the ways in which language is used to construct and reinforce social power relations.

3.Results:

Ibrahim Nasrallah's "*The Second Dog War*" offers a rich tapestry for critical discourse analysis. By applying Hodge and Kress's model, we can delve deep into the novel's ideological underpinnings and the linguistic strategies employed to convey these ideologies. The novel's discourse reveals a

complex interplay of power dynamics, social structures, and gender roles. Nasrallah masterfully employs language to challenge established norms and to critique the prevailing social order. A key theme that emerges is the subversion of traditional power structures. The novel's narrative is replete with instances where the marginalized and oppressed resist the dominant discourse. Through the lens of critical discourse analysis, we can see how language is used to empower the marginalized and to challenge the status quo. The novel's use of naming conventions is particularly noteworthy. The names chosen for characters often reflect their social roles and the ideologies they represent. For instance, the names of the protagonists often carry symbolic significance, reflecting their struggles against oppression. This naming strategy is a subtle yet powerful way of reinforcing the novel's ideological message. Furthermore, the novel's narrative structure contributes to its overall ideological impact. The frequent use of transitional sentences creates a sense of interconnectedness between events and characters. This interconnectedness highlights the systemic nature of oppression and the ways in which individual experiences are shaped by broader social forces. Conversely, the relatively infrequent use of non-transitional sentences serves to emphasize the collective nature of the struggle against oppression. A significant aspect of the novel's discourse is its exploration of power relations. The novel's portrayal of power dynamics is often nuanced and complex. Power is not simply imposed from above; it is also produced and reproduced through everyday interactions. The novel highlights the ways in which language is used to both exercise and resist power. For example, the use of passive voice can obscure the agency of powerful individuals or groups, while the use of active voice can emphasize the agency of those who are oppressed. The novel's use of metaphor and simile is also significant. These literary devices are used to create vivid images and to evoke emotional responses in the reader. They also serve to connect abstract concepts to concrete experiences. By employing these devices, Nasrallah is able to make complex ideas accessible to a wider audience. In conclusion, "*The Second Dog War*" is a powerful example of how literature can be used to challenge dominant ideologies and to promote social change. By applying Hodge and Kress's critical discourse analysis model, we can gain a deeper understanding of the novel's ideological underpinnings and the linguistic strategies employed to convey these ideologies. The novel offers a valuable contribution to the fields of literary studies and critical discourse analysis.

4. Conclusion:

This study employed Hodge and Kress's critical discourse analysis model to examine the ideological underpinnings of Ibrahim Nasrallah's novel, *The Second Dog War*. The analysis revealed a complex interplay of power dynamics and social structures within the text. The novel's language, particularly in terms of naming conventions, sentence structure, and the use of passive and active voice, was instrumental in shaping the reader's understanding of the social and political issues at play. By focusing on elements such as nominalization, agency, and transitivity, the research highlighted how the novel reinforces or challenges dominant ideologies. The findings suggest that *The Second Dog War* is not merely a narrative, but a powerful tool for social critique, employing linguistic strategies to expose and subvert oppressive power structures.

تحلیل گفتمان انتقادی رمان (حرب الکلثانیة) ابراهیم نصرالله با تکیه بر الگوی هاج و کرس

رحمان نوازی^۱ ✉، روح الله صیادی نژاد^۲ امیرحسین رسول نیا^۳

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی، دانشگاه کاشان، ایران. رایانامه: dr.navazani@gmail.com

۲. دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی، دانشگاه کاشان، ایران. رایانامه: saiiadi57@gmail.com

۳. دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی، دانشگاه کاشان، ایران. رایانامه: rasoulnia@kashanu.ac.ir

اطلاعات مقاله چکیده

گفتمان به عنوان یک فرآیند کارآمد زبانی از جمله پرکاربردترین ابزارهای مورد استفاده نظام سلطه برای رسیدن به اغراض سیاسی اجتماعی به صورت گفتار و یا نوشتار است. تحلیل گفتمان انتقادی، رویکردی نظام‌مند در راستای مطالعه شیوه استفاده از این فرآیند است. هاج و کرس از جمله زبان‌شناسانی هستند که با تکیه بر همین اصل، الگویی زبان‌شناختی و روش‌مند، متشکل از چهار مؤلفه نام‌دهی، اس‌سازی، مجهول در برابر معلوم و جملات کنشی در برابر اسنادی ارائه کرده‌اند. این پژوهش به‌روش تحلیل گفتمان انتقادی و با هدف تبیین جهت‌گیری‌های ایدئولوژیکی حاکم بر متن در رمان حرب الکلثانیة به بررسی فرآیند ساختارهای گفتمان مدار بر اساس این نظریه پرداخته است. دستاورد پژوهش حاکی از آن است که نویسنده، ایدئولوژی‌های خود را در مواجهه با نظام سلطه، حاکمیت سرمایه‌داری و شرایط سیاسی اجتماعی فلسطین با نوع به کارگیری زبان و جهت‌گیری‌های گفتمانی در بافتار زبانی رمان تبیین کرده است. شکل جدید پرداختن به قضایای فلسطین و ساختار گفتمانی رمان مذکور، جامعه‌ای را ترسیم می‌کند که در مواجهه لذت‌بخش و هوسناک با رؤیاهای مدرنیته، همچنان ارزش و آزادی خود را در اشغال سلطه بیگانگان قرار می‌دهد و در نهایت با فراگیری شبیه‌سازی انسان‌ها، جهان را به ورطه نابودی می‌کشد. ویران شهر آرمانی این کنشگرهای اجتماعی، حاصل گفتمان تخریب‌گرای آن‌هاست که در خرده رفتارها و خرده گفتارها نمود پیدا می‌کند و از آثار کارکردهای زبانی بر متون ادبی به شمار می‌رود.

نوع مقاله:

بحث علمی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۷/۰۶

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۰۸/۰۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۸/۰۷

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۰۷/۳۰

واژه‌های کلیدی: تحلیل گفتمان انتقادی، هاج و کرس، ابراهیم نصرالله، حرب الکلثانیة، ایدئولوژی.

استناد: نوازی، رحمان؛ صیادی نژاد، روح‌الله؛ رسول‌نیا، امیرحسین؛ (۱۴۰۳). تحلیل گفتمان انتقادی رمان (حرب الکلثانیة) ابراهیم نصرالله با تکیه بر الگوی هاج و کرس: ادب عربی سال ۱۶، شماره ۴، زمستان، شماره پیاپی ۴۲ - (۱۳۸-۱۱۷).
DOI:10.22059/jalit.2023.365918.612737

۱. مقدمه

از جمله ساختارهای زبانی فرا جمله یا متن که واقعیت‌های اجتماعی را انعکاس می‌دهد گفتمان است که با فرآیندهای گوناگون در متن با اهداف خاص به پیوند زبان، اندیشه و واقعیت می‌پردازد. واژه گفتمان از نظر لغوی به معنای حرکت سریع در جهت‌های گوناگون است که از فعل یونانی *dirscurrere* گرفته شده است (عضدانلو، ۱۳۹۸: ۱۶). استراتژی به کارگیری سازه‌های زبانی جهت بیان یا تسلط ایدئولوژی در ساختارهای نوشتاری و گفتاری بشری، پیوسته قابل مشاهده است. تحلیل این ساختارهای تنیده شده گفتمانی متون با وجوه مختلف از مقوله‌های مورد توجه زبان‌شناسان به شمار می‌رود. «گفتمان یکی از پیچیده‌ترین و پرکاربردترین مفاهیم در زمینه‌های مختلف است» (شومان، ۲۰۰۷: ۲۷). نظام سامانمند گفتمانی با تحمیل نظام‌های مفهومی و فکری خاص به نوعی محدودیت دست می‌زند که مانع از بروز جهان‌بینی‌های دیگر می‌شود. در تحلیل گفتمان به شرایط اجتماعی، زمینه وقوع متن نوشتار یا گفتار، ارتباطات غیرکلامی و رابطه ساختار و واژه‌ها در گزاره‌ای کلی نگریسته می‌شود. این رویکرد، رویکردی تلفیقی و بین رشته‌ای است که سعی دارد از توان رشته‌هایی چون زبان‌شناسی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی و غیره برای مطالعه پدیده‌های اجتماعی از جمله گفتمان رسانه‌ها سود جوید (میرفخرایی، ۱۳۸۸: ۱۲۶). پس از تحلیل گفتمان، گرایش به سمت تحلیل گفتمان انتقادی جهت گرفت.

تحلیل گفتمان انتقادی از جمله گرایش‌های نوین در علم زبان‌شناسی است که در سال‌های اخیر توجه بسیاری را به خود جلب کرده است. تحلیل گفتمان انتقادی بیش‌تر به دنبال درک پدیده‌های اجتماعی و آنچه در این مسیر اتفاق می‌افتد است (عبدالکریم، ۲۰۱۶: ۱۵۶). این تحلیل یک نوع تحلیل گفتمان است که به بررسی نحوه استفاده تبعیض‌آمیز از قدرت جمعی، سلطه و عدم مساوات از طریق گفتار و نوشتار در بافت اجتماعی و سیاسی خاص می‌پردازد. در واقع تحلیل گفتمان انتقادی شکل پیشرفته‌تر تحلیل گفتمان نقش‌گراست که از سطح توصیف به سطح تبیین و توجیه رسیده است (یارمحمدی، ۱۳۸۳: ۴). یکی از راه‌های نشان دادن نقش زبان، بررسی کارکرد آن در متن و تعریف آن به عنوان شکلی از عملکرد اجتماعی است که مستلزم رابطه دیالکتیکی بین یک رویداد گفتمانی خاص و موقعیت‌های اجتماعی است (Jørgensen and Phillips, 2002: 78). رمان از بسترهای مناسب جهت بازتاب گفتمان‌ها در روابط اجتماعی، معادلات سیاسی و نگرش‌های فرهنگی است.

رمان‌های عربی معاصر با نگاه ویژه‌ای به رویدادهای اجتماعی و سیاسی با پردازش حوادث اجتماع سعی در انعکاس آن‌ها دارند. رمان *حرب الکلثب الثانية* یا *جنگ دوم سگ* از جمله رمان‌های عربی است که با رویکرد گفتمانی غالب و مغلوب در پی ارائه تصویری حقیر از نظام سلطه و عوامل پیدایش آن است. رمان *جنگ دوم سگ* با پردازش به ناهنجاری‌های اجتماعی و

آشوب‌ها در پی حاکم نمودن منطق فردی بر شعور اجتماعی، ظرفیت گفتمانی را داراست. در همین راستا این پژوهش با رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی و طبق الگوی تحلیل گفتمان انتقادی هاج و کرس به بررسی ایدئولوژی‌های گفتمان‌مدار و تأثیر مؤلفه‌های گفتمانی در رمان جنگ دوم سگ اثر ابراهیم نصرالله می‌پردازد. این پژوهش در پی پاسخ به پرسش‌های زیر است:

۱. رمان حرب الکلب الثانية چه ایدئولوژی را دنبال می‌کند؟
۲. رمان مورد پژوهش کدامیک از مؤلفه‌های مدل انتقادی گفتمان هاج و کرس را در بردارد؟
۳. در کاربست تحلیل گفتمان انتقادی هاج و کرس، تأثیر جمله‌های انتقالی و غیر انتقالی و نیز جمله‌های مجهول نسبت به جمله‌های معلوم در رمان حرب الکلب الثانية تا چه اندازه است؟

۱-۱. پیشینه پژوهش

با بررسی‌های انجام‌شده تاکنون پژوهشی با عنوان این جستار به تحلیل رمان جنگ دوم سگ نپرداخته است. پژوهش‌هایی روی این اثر انجام گرفته است که می‌توان به برخی از آنها بدین شرح اشاره نمود:

- ابراهیم حسین شنقار (۲۰۲۰ م) در کتاب النقد الإیکولوجی وتجلياته لروایتی حرب الکلب الثانية لإبراهیم نصرالله و إسکندرية ۲۰۵۰ لصبحی فحمای، دلیل انتخاب این دو رمان را به‌طور خاص، تجلی مفاهیم و مسائل زیست‌محیطی در آنها بیان می‌کند. از نتایج این بررسی، ارائه دو الگوی متضاد در مسائل زیست‌محیطی توسط ابراهیم نصرالله در رمان به شکل دیستوپایی (ویران شهر) و صبحی الفحمای با رویکردی مبتنی بر امید یا تغییر مثبت در ارائه مسائل زیست‌محیطی می‌توان اشاره نمود.

- پشآبادی (۱۳۹۸) در پایان‌نامه خود با عنوان بررسی شخصیت و شخصیت‌پردازی در رمان حرب الکلب الثانية ابراهیم نصرالله به بررسی عنصر شخصیت در داستان می‌پردازد. از مهم‌ترین نتایج این تحقیق این است که در تقسیم‌بندی شخصیت‌های رمان، انواع مختلف اصلی و فرعی - ساده و جامع - ایستا و پویا مشاهده شده است.

- حسینی و قاسم محمد (۱۳۹۹ ش) در پژوهش نقد شالوده‌شکنانه رمان حرب الکلب الثانية با تکیه بر نظریه تقابل‌های دوگانه دریدا، ضمن بررسی رمان از منظر نقد شالوده‌شکنانه از طریق تقابل‌های دوگانه در درون‌مایه‌های رمان به مضمون اصلی آن پرداخته‌اند.

- شیرخانی و خزلی (۱۳۹۹ ش) نیز در پژوهشی مشترک با عنوان بررسی شیوه روایی فراداستان در رمان حرب الکلب الثانية به این نتیجه می‌رسند که نصرالله با به کارگیری اشکال مختلف اتصال کوتاه از جمله حضور نویسنده و خواننده در متن داستان، شگرد داستان‌نویسی و داستان‌وارگی این رمان را برجسته نموده و ضمن پیوند میان دو جهان بیرون و درون داستان، مرز واقعیت و متن را مشخص نموده است.

- میرزایی و همکاران (۱۴۰۱ ش) در پژوهش فورة أسلوب الاستفهام فی روایة حرب الکلب

الثانية لإبراهيم نصرالله دراسة جمالية، مهم ترین نتیجه‌ای را که بیان می‌کنند این است که راوی از روش پرسشی بیش‌تر در سطح گفت‌وگو استفاده کرده است؛ زیرا درباره شخصیت‌های شبیه‌سازی شده و تمایز بین اصالت و شباهت آن‌ها بحث می‌کنند.

بر اساس پیشینه ارائه‌شده، هیچ پژوهش‌گری تاکنون به بررسی رمان حرب الكلب الثانية بر اساس نظریه گفتمان انتقادی هاج و کرس نپرداخته است و این اثر اولین پژوهش در عرصه بازشناسی این رمان محسوب می‌شود.

۲-۱. ضرورت، اهمیت و هدف

نگرش جهان امروز به ادبیات داستانی، نگرشی مبتنی بر علم و ایدئولوژی است. رمان به عنوان یک اثر ادبی بستری برای طرح و ترویج ایدئولوژی‌های نویسنده و رهگذری برای تأمل و دریافت مفاهیم و اندیشه‌ها توسط خواننده است. مقوله گفتمان فراتر از زبان، موارد غیرزبانی را نیز در برمی‌گیرد و ناگفته‌های زبانی متن را در القاء ایدئولوژی و قدرت تبیین می‌کند. به همین علت امروزه رمان یک بستر مهم برای ارائه گفتمان‌های گوناگون در جهان است. بالاترین سطح برای تحلیل متن و کشف اندیشه‌های پنهان آن، تحلیل گفتمان انتقادی است. تحلیل گفتمان انتقادی که یک بحث میان‌رشته‌ای است و مرتبط با علوم مختلف از جمله: جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، روان‌شناسی و... است. پیوند بین زبان و ایدئولوژی همچنین قدرت و هژمونی را مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهد. ابراهیم نصرالله یکی از نویسندگان معاصر و برجسته فلسطینی، ایدئولوژی حاکم بر جامعه و نظام سلطه را در سطح گفتمان انتقادی در روایت جنگ دوم سگ به تصویر می‌کشد. این رمان با زمینه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی با به‌کارگیری ظرفیت‌های گفتمانی زبان در پی نشان دادن حضور افکار ناهنجار در جامعه‌ای است که به صورت آرام و تدریجی به مسخ کامل هویت انسانی منجر می‌شود. اهداف بررسی ساختار روابط متن در رمان جنگ دوم سگ که بر اساس روش کاربردشناسی زبان است، بیان‌گر پیوند موضوع ادبی با زبان‌شناسی، جامعه‌شناسی و علوم سیاسی است. خوانندگان با خوانش این پژوهش به رابطه زبان و ادبیات پی می‌برند و با اکتفا نکردن به ظاهر متن در جریان لایه‌های گفتمانی رمان قرار می‌گیرند. این پژوهش الگوها و فن‌های زبان‌شناختی هاج و کرس را در اختیار دانش‌پژوهان حوزه زبان و ادبیات قرار می‌دهد.

۲. مباحث نظری پژوهش

در راستای تحلیل الگوهای گفتمان انتقادی رمان مذکور و رسیدن به ایدئولوژی‌های حاکم بر متن اصلی، بایسته است ابتدا به تشریح مفاهیم اصلی پژوهش، نظریه مورد نظر و اثر پرداخته آنگاه اثر ادبی مورد تحلیل قرار گیرد.

۱-۲. الگوی هاج و کرس

در اواخر دهه (۱۹۷۰ م) در بریتانیا گونتر کرس (Gunther Kress) و باب هاج (Bob Hodge) (۱۹۹۶) به صراحت دربارهٔ زبان‌شناسی انتقادی سخن می‌گفتند. هاج و کرس سپس به دومین گروه دانشورانی پیوستند که در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ در زمینهٔ نشانه‌شناسی اجتماعی در استرالیا مشغول مطالعات انتقادی بودند. در همین دوره، سومین گروه پژوهش‌گران؛ یعنی نورمن فرکلاف و همکاران وی در دانشگاه لنکستر بریتانیا، تحلیل گفتمان انتقادی را پی‌ریزی کردند (چاوشیان، ۱۳۸۶: ۱۲۳). در واقع زبان‌شناسی انتقادی به وسیلهٔ راجر فولر و همکارانش، رابرت هاج، گونتر کرس و تونی تریو در دانشگاه ایست انگلیا در انگلستان پا گرفت (Nørgaard et al, 2010: 11-13). به علت ناکارآمدی‌های نگرش‌های سنتی به تحلیل گفتمان افراد نام‌برده با انتشار کتاب زبان و کنترل (۱۹۷۹) پایه‌های نگرش انتقادی به زبان را بنا نهادند و نگرش خود را زبان‌شناسی انتقادی نامیدند.

هاج و کرس با توجه به اهمیت ایدئولوژی در تحلیل گفتمان انتقادی تلاش کرده‌اند که تعریف روشنی از ایدئولوژی ارائه دهند. آنها تأکید می‌کنند که ممکن است خود واقعیت جامعه با آنچه توسط اجتماع، بسته به اینکه چگونه گوینده یا نویسنده آن را تصور می‌کند، فرق نماید و این تصور همان ایدئولوژی است. واژهٔ گفتمان به هر شکلی از کاربرد زبان در جامعه اطلاق می‌شود (Van Dijk, 1997/ Fairclough and Wodak, 1997/ Fairclough, 1993: 84-258) که ممکن است نزد هر کسی معنایی متفاوت داشته باشد؛ بنابراین نویسنده به کمک ظرفیت‌های موجود در زبان به عنوان عنصر اجتماعی زنده با انتخاب کلمات و ساختار متن برای ایجاد ایدئولوژی در گفتمان، خواننده را سوق می‌دهد.

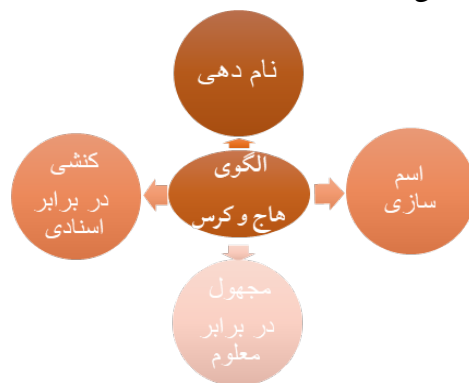
تحلیل گفتمان انتقادی از نظر کرس به مثابه نوعی عمل اجتماعی است که در بین سایر اعمال اجتماعی قرار دارد (آقاگل‌زاده، ۱۳۸۵: ۱۴۹). گفتمان از نظر کرس، نظام معنایی است که در درون نهادهای خاصی جای گرفته و این نهادها خود در واکنش به ساختارهای بزرگ اجتماعی به وسیلهٔ ایدئولوژی‌ها معین می‌شوند (همان، ۱۴۸). از نظر کرس گفتمان‌ها مجموعه‌هایی از اظهار نظرات نظام‌مند و سازمان‌یافته‌ای هستند که معانی و ارزش‌های نهادها را تبیین می‌کنند. به علاوه آنچه را که ممکن و آنچه را که غیرممکن است با توجه به موضوعات مورد علاقهٔ نهاد مورد نظر چه به صورت حاشیه‌ای و چه به صورت محوری و مستقیم، تعریف، توصیف و بازنمایی می‌کنند. گفتمان مجموعه‌ای از اظهار نظرهای اجتماعی حوزهٔ مورد نظر را فراهم می‌آورد و شیوهٔ سخن گفتن دربارهٔ موضوع، پدیده و یا روندی خاص را سازمان‌دهی می‌کند و به آن شکل می‌بخشد (کرس، ۱۹۸۵ به نقل از آقاگل‌زاده، ۱۳۸۵: ۱۷۴).

یکی از مشکلات یا ضعف‌های تحلیل انتقادی در حال حاضر تعیین مؤلفه‌های گفتمان مدار و تعبیهٔ الگوی مناسب برای تحلیل متون است. الگوهایی توسط ون‌دایک (۱۹۹۶)، فرکلاف

(۱۹۸۹)، هاج و کرس (۱۹۷۶) و ون لیون (۱۹۹۶) تنظیم و پیشنهاد شده است. الگوی هاج و کرس (۱۹۹۶) که الگویی زبان شناختی است (همان: ۶۵) به علت وضوح و روشنی آن در طبقه بندی و توضیح عناصر تشکیل دهنده آن نزد بیش تر زبان شناسان شهرت یافته است از چهار جزء اصلی تشکیل شده است:

۱. گزینش لغات و تعبیرات خاص (نام دهی). ۲. فرآیند اسم سازی. ۳. به کارگیری مجهول در برابر معلوم و بالعکس. ۴. جملات کنشی در مقابل جملات اسنادی (شکل ۲-۲).

شکل ۲-۲

۲-۱-۱. نام دهی

مقوله نام دهی، دیدگاهی است که برحسب تناسب های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی به انسان ها، اشیاء و حوادث داده می شود. نسبت این نام دهی بر اساس ایدئولوژی حاکم بر متن می تواند مثبت و یا منفی باشد؛ بنابراین گوینده یا نویسنده از طریق نام دهی، تشخیص، ارزش و حتی هویت را در ذهن مخاطب نسبت به مقوله های مورد نظرش تغییر می دهد و تأثیر و اهمیت کسی یا چیزی را کاهش یا افزایش می دهد. برای مثال در جمله «او خدای زشتی ها است»، «خدای زشتی ها» نامی است که به شخص داده شده است و بیان گر القاء دیدگاه منفی نویسنده یا گوینده است تا ارزشی منفی از شخص مورد نظر در ذهن مخاطب ایجاد کند.

(شکل ۲-۲-۱)

۲-۱-۲. فرآیند اسم سازی

اسم سازی نوعی فرآیند است که طبق آن، جمله یا بخشی از جمله به اسم تبدیل می شود. از نظر سلطانی (۱۳۸۷)، حذف کنش گر در فرآیند اسم سازی قسمتی از خود فعل مورد تأکید قرار می گیرد

و به جای اینکه کنش گر یا فاعل در ذهن مخاطب برجسته شود تأکید بر رویداد و خبر است. در فرآیند اسم‌سازی معمولاً یک جمله تبدیل به تک کلمه می‌شود که کنش گر یا کنش‌پذیر یا یکی از آنها مخفی می‌ماند. اگر در این فرآیند، کنش‌پذیر حذف نشود و تنها کنش گر حذف شود اسمی که ساخته شده، اطلاع‌رسانی خواهد بود. «اسم‌سازی یک فرآیند نحوی است» (ون‌دایک، ۲۰۰۴: ۱۹۶-۱۷۵) که در این فرآیند از فعل ملموس، اسمی انتزاع می‌شود. علت این فرآیند هم کاستن قدرت معنایی کلمه است. برای مثال در جمله «کارگران فلسطینی در اعتراض به این که دستمزدشان پایین است، اعتصاب کردند» به سه صورت با توجه به شکل (۲-۲-۲) می‌توان فرآیند اسم‌سازی را انجام داد.

شکل ۲-۲-۲

در جمله اول کنش گر و کنش‌پذیر حذف شده‌اند و فعل هم به اسم تبدیل شده است ولی در جمله دوم کنش گر و کنش‌پذیر هر دو مخفی شده‌اند و تنها فعل و خبر است که در ذهن مخاطب برجسته شده است. در جمله سوم کنش‌پذیر حاضر است و این کنش گر است که حذف شده و در واقع، هویت عامل این اعتصابات (آنها) مخفی مانده است. این فرآیندها صورتهایی از راهبردهای نحوی هستند که سبب کم‌رنگ شدن و یا پنهان ماندن کنشگر یا کنش‌پذیر می‌شوند همچنین دادن اطلاعات کم‌تر از کنش گر و پنهان ماندن کنش‌پذیر از نظر مخاطب نشانگر ایدئولوژی حاکم بر متن است.

۲-۱-۳. به کارگیری مجهول در برابر معلوم و بالعکس

در فرآیند ساخت فعل مجهول، کنش گر به عنوان علت و انگیزه اصلی انجام فعل حذف می‌شود. برای مثال در جمله «صهیونیست‌ها مواضع مقاومت را بمباران کردند»، اگر کنش گر و عوامل این فاجعه که «صهیونیست‌ها» هستند به عنوان فاعل حذف شود، جمله در جایگاه مجهول این گونه بیان می‌شود: «مواضع مقاومت بمباران شد» (شکل ۲-۲-۳). با این فرآیند ایدئولوژی حاکم بر متن، عاملیت بمباران را مخفی می‌کند و سعی در توجه اذهان به خود حادثه است و نه عامل آن.

شکل ۲-۲-۳

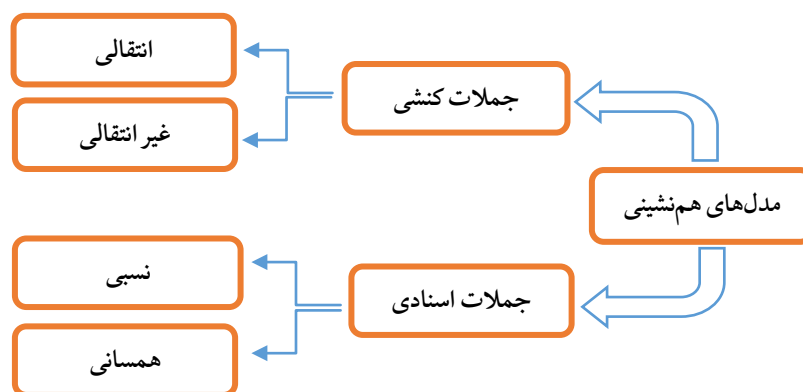
در زبان عرب نیز یکی از دلایل حذف فاعل در جمله مجهول، مخفی نگه داشتن فاعل ذکر شده است (نک: ابن عقیل، ۱۴۴۱: ۲۰)؛ مانند: «سُرِقَ الْبَيْتُ»؛ در این مثال فاعل سرقته به جهت تمایل متکلم به مخفی ماندن آن، ذکر نشده و فعل مجهول «سُرِقَ» به نائب فاعل (البیت) اسناد داده شده است. باک (۱۹۸۹) در کتاب «رازها» یش در مورد اخلاق پنهان سازی، پنهان کاری عمدی را گاهی مخرب می داند. به نظر باک هنگامی که خواننده یا شنونده تیزبین به پنهان کاری آگاهانه نویسنده یا گوینده پی ببرد دیگر هرگز به او اعتماد نمی کند و حتی مستندترین موضوعات عنوان شده از جانب آن گوینده یا نویسنده با بی اعتمادی محکوم خواهد شد (Bok, 1989: 115).

۲-۴. جملات کنشی در مقابل جملات اسنادی

مدل های هم نشینی ارائه شده توسط هاج و کرس از دو مقوله جمله های کنشی و جمله های اسنادی تشکیل شده است (شکل ۲-۲-۴).

در مدل اول جملات کنشی، عملی از کنش گر به کنش پذیر منتقل می شود و دو عنصر توسط یک فرآیند به یکدیگر مربوط می شوند؛ بنابراین طبق این فرآیند جمله کنشی و از نوع انتقالی است. برای مثال در جمله «علی، مقدار را خوشحال کرد»، فعل خوشحال کردن از کنش گر (علی) به کنش پذیر (مقدار) منتقل شده است.

شکل ۲-۲-۴

در مدل دوم، یک مقوله در حداقل ارتباط با یک پروسه است. چون در این گونه جملات فقط یک مقوله وجود دارد، دقیقاً مشخص نیست که این مقوله آیا تأثیرگذار است و یا تأثیرپذیر؛ بنابراین این مدل «غیرانتقالی» نامیده می شود. برای مثال در جمله «عماد نگاه می کند»، «عماد عبادت می کند»، «عباد احساس خوشبختی می کند»، «عماد نه کنشگر است و نه کنش پذیر و تنها درگیر یک فرآیند است و اینکه چگونه و به چه صورتی درگیر این فرآیند شده، مشخص نیست.

مدل سوم دربرگیرنده کنش یا عملی نیست بلکه رابطه بین یک مقوله و یک کیفیت است. این مدل را نسبی می‌نامند. جمله «محمود شجاع است» نمونه‌ای ساده از مدل نسبی است که در آن محمود صفت «شجاعت» را به خود اختصاص داده است. این مدل معمولاً برای توصیف به کار می‌رود.

مدل آخر نیز دربردارنده کنش نیست، بلکه رابطه ساده بین دو مقوله و یا دو اسم را بیان می‌کند. این مدل، همسانی نامیده می‌شود. در جمله «عادل فعال‌ترین کنش‌گر اجتماعی در جامعه است»، رابطه ساده و یکسان بین عادل و فعال‌ترین کنش‌گر جامعه وجود دارد و هر دو مقوله یکی هستند.

۲.۲. خلاصه داستان

رمان حرب الکلثانیة به نام جنگ دوم سگ در امتداد جنگ اول سگ است که اشاره به علت وقوع جنگ جهانی اول دارد. شخصیت محوری این رمان، یک معارض تحت شکنجه به نام راشد است که به واسطه ازدواج با خواهر یکی از افسران بلندپایه حکومت وارد قلعه‌ای که نماد نظام سلطه است می‌شود و با رسیدن تدریجی به قدرت و شهرت در نهایت، تبدیل به یک جنایت‌کار ترسناک می‌شود. علاقه شدید راشد به همسرش سلام، او را به فکر شبیه‌سازی و داشتن همسران متعددی شبیه همسر خود می‌اندازد. اولین قربانی این شبیه‌سازی منشی شرکت راشد است که ابتدا با عمل زیبایی و سپس با قرار گرفتن در یک دستگاه شبیه‌ساز، نسخه اول این شبیه‌سازی می‌شود. داستان از همین قسمت وارد بحران بزرگی در سطح جهانی می‌شود؛ به گونه‌ای که هر انسانی به وسیله دستگاه شبیه‌ساز، یک یا چند نمونه از شخص مورد نظر خودش را شبیه‌سازی می‌کند و این سلسله اتفاقات منجر به هرج و مرج گسترده جهانی می‌شود. اتهام به اصل و بدل بودن انسان‌ها و در پی آن درگیری افراد جامعه با یکدیگر، جنگی فراگیر در دنیا را شعله‌ور می‌کند. این وقایع حتی بر شرایط زیستی انسان‌ها از جمله کم شدن ساعات شب و روز و تقلیل آن به پنج ساعت منجر می‌شود. این رمان روایت اختلاف‌های درون یک جامعه در حال فروپاشی و اشغال شده را به تصویر می‌کشد. گویا این رمان تأکید دارد که یک جامعه در استبداد و عقب‌ماندگی، نمی‌تواند آزادی سرزمینش را به دست آورد. نویسنده با واسازی زمان و مکان و شخصیت‌ها شکل جدید از مفاهیمی همچون حق، وطن، اشغالگر، خودی‌ها را پیشنهاد می‌دهد.

۳. پردازش تحلیلی موضوع

تجزیه و تحلیل معانی، سنگ بنای تحلیل ریزساختارهای گفتمانی است که در تحلیل کلان ساختار گفتمانی به ایدئولوژی متن منتهی می‌شود. با بررسی فرآیندهای چهارگانه مدل هاج و کرس در متن اثر می‌توان به تحلیل گفتمان حاکم بر فضای متنی جنگ دوم سگ، دست یافت. رمان حرب الکلثانیة در نه فصل توسط نویسنده، تقسیم‌بندی و نام‌گذاری شده است که نمونه‌هایی از نتایج و یافته‌های تحلیلی اثر بر اساس دسته‌بندی‌های هاج و کرس بیان می‌شود.

۳.۱. نام دهی

تحلیل ویژگی‌های معنایی که توسط اندرس و بوس (۱۹۸۶) معرفی شده است، می‌تواند به ما کمک کند واژگانی را که برای درک مفاهیم مهم در یک متن ضروری است، تقویت کنیم. به باور ون لیوون «نام‌گذاری کنشگران بیان‌کننده مسائل اجتماعی و یکی از ابزارهای شناخت، باور، ارزش، ذهنیت و موقعیت‌های اجتماعی است» (Van Leeuwen, 2008:69). اولین فرآیند کلامی که در بررسی ویژگی‌های معنایی مورد استفاده در تحلیل گفتمان انتقادی هاج و کرس نام‌دهی است که شواهد آن در متن جنگ دوم سگ مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

عبارت حین بدأ بالمشاهدة، ... رجل المبادئ الرجل الحديدی؛ بحیث وصفه خصومه قبل أصدقائه، بأنه من سلالة أولئك القادة الذين لا توجد كلمة (همان: ۱۲). ترجمه: راشد وقتی که شروع کرد به تماشای فیلم... مردی پای‌بند به اصول و مردی آهنین؛ به نحوی که دشمنان قبل از دوستانش او را به این صفت توصیف کرده بودند که او از نسل همان رهبرانی است که واژه‌ای برای توصیف آنان یافت نمی‌شود. نویسنده در ابتدای رمان راشد را در حال تماشای فیلم که بیانگر سیر تخیلی و غیرواقعی داستان است با دو عبارت «مرد پایبند به اصول» و «مرد آهنین» معرفی می‌کند. این نام‌دهی توصیف شخصیتی است که قبلاً معارض و تحت شکنجه حکومت سلطه بوده است و حالا با زیر پا گذاشتن ارزش‌ها و حفظ جان خودش با افسران قلعه دست به سازش می‌زند. نویسنده با این برجسته‌سازی از سوی در پی تبیین کلی ایدئولوژی مقاومت است و از سوی دیگر تبلور مفهوم مقاومت را در انسان‌هایی چون راشد که در ابتدای مبارزه قوی هستند ولی در ادامه راه، تسلیم امیال و منافع نفسانی می‌شوند، نقض می‌کند. گفتمان در جایگزین کردن ضد ارزش‌ها در جامعه صورت گرفته است.

در بخش دیگری از رمان، مأموران بازجو در مواجهه با سکوت مردان مبارز در برابر شکنجه‌های سنگین، آنها را با نام دهی‌هایی همچون: هذا المارق المندس (همان: ۱۴) / ابن الكلب حقیقی ولیکنه رجل! (همان: ۲۲) خطاب می‌کنند. ایدئولوژی نام‌دهی «مرد توطئه‌گر»، نوعی سرپوش نهادن بر خشم مأموران و تحقیر آن مردان باکرامت است و بهره‌گیری از نام‌دهی «توله سگ» نه تنها آن افراد را فریب‌کار و پست جلوه می‌دهد؛ بلکه آنها را نماینده پدران معرفی می‌کند که آنها هم فرومایه بوده‌اند.

نمونه دیگر: وما الذی ترید أن تفعله بالرشاش؟! رد الضابط. - قتل أحد الصراصير إن اضطرت لذلك. - راشد! أنت تعرف أننا لم نزل ندفع ثمناً باهظاً بسبب حرب الكلب. بصراحة، لن أكون الفتيل الذي يُشعل حرب الصرصار، مهما كان الإزعاج الذي يسببه لك هذا الصرصار (همان: ۱۴). ترجمه: افسر پرسید: با این مسلسل می‌خواهی چه کار کنی؟ راشد در جواب افسر گفت: می‌خواهم اگر مجبور شدم با آن یکی از سوسک‌ها را بکشم. راشد! تو می‌دانی ما هنوز هم داریم هزینه گزافی را بابت جنگ سگ می‌پردازیم. خیلی روشن بگویم، من هرگز شعله‌ای که

جنگ سوسک را روشن می‌کند، نخواهم بود. هر چقدر هم این سوسک برای تو ایجاد مزاحمت کند. نام‌دهی «جنگ سوسک‌ها» همان گفتمان مبتنی بر افکار نظام سلطه است که افسر قلعه این ذهنیت را در ساختار زبانی توسعه می‌دهد. وقتی راشد برای یک انتقام کاملاً شخصی نسبت به همسایه‌اش از افسر قلعه به جای سلاح سبک درخواست سلاح مرگ بارتری می‌کند، افسر با تعجب و ممانعت از این درخواست به او یادآور می‌شود که این عملکرد، شعله جنگ در جامعه‌ای را برافروخته خواهد کرد که مردمانش مثل سوسک‌ها به جان هم می‌افتند. نام‌گذاری حشره‌ای به نام سوسک بر روی انسان‌ها و دریافت تناسب این نام‌دهی، جامعه‌ای را در ذهن مخاطب ترسیم می‌کند که همواره در جهانی تاریک، فرومایه، ناپایدار و هراسناک از انواع آزارها و کشتارهای فجیع، به سر می‌برد؛ در نتیجه جنگ بین این موجودات جهان را به تاریکی عمیق‌تری فرو خواهد برد.

نمونه دیگر: ما أطرحة هو جسر جوی لنقل أسرى الأمل إلى هنا. ما الذی تعنيه بقولک: أسرى الأمل؟! الخراف! (همان: ۳۸). ترجمه: آنچه من پیشنهاد می‌کنم یک پل هوایی برای انتقال اسیران امید به اینجا است. منظورت از این حرف چیست که می‌گویی: اسیران امید! همین احمق‌ها! راشد با ورود به نظام نامشروع سرمایه‌داری، تبدیل به مغز متفکر جریان «اسیران امید» می‌شود. به همین علت طی پیشنهادی به رئیس بیمارستان، خواستار انتقال گسترده‌ای از بیماران که اسیران امید می‌نامد، به بیمارستان می‌شود. نام‌دهی «اسیران امید»، هجده مرتبه در رمان تکرار می‌شود و ایدئولوژی تکرار این نام‌دهی، جامعه‌ای را به ما معرفی می‌کند که خودش را در آرزوهای پوچ اسیر کرده و از تمرکز بر سرمایه‌ها و ظرفیت‌های امروز خویش غافل است. راشد این افراد را احمق‌هایی خطاب می‌کند که از فکر و اندیشه تهی هستند و در مسیر سرسپردگی در مقابل حاکمیت سرمایه‌داری حرکت می‌کنند. عنوان این نام‌دهی، دیدگاه منفی را در ذهن خواننده نسبت به جامعه‌ای خودباخته و آینده مبهم آن ایجاد می‌کند.

راهبرد گفتمانی در نام‌دهی‌های مذکور در جهت معرفی و برجسته‌سازی ویژگی‌های عناصر نظام سلطه و همچنین نسبت‌دهی مفاهیم و موضوعات جامعه به شیوه توصیفی، با هدف بزرگ‌نمایی و کوچک‌نمایی ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها در جامعه است.

۳.۲. اسم‌سازی

رویکردهای زبانی کارکردهای گوناگونی دارند، برخی رویکردها به بررسی چگونگی شکل‌گیری اعمال، رویدادها و متون از نظر ایدئولوژیک توسط روابط قدرت و مبارزات بر سر قدرت و نیز کشف اینکه چگونه عدم شفافیت این روابط بین گفتمان و جامعه، خود عاملی برای تأمین قدرت و هژمونی است می‌پردازند (Fairclough, 1992: 135). دومین فرآیند نحوی پشت‌زبانی که حاج و کرس جهت کاهش قدرت معنایی و نوعی واقعی سازی مطرح می‌سازند اسم‌سازی است.

حاصل بررسی این فرآیند زبانی در رمان حرب الكلب الثانية برخی شواهد است که در ذیل خواهد آمد.

عبارت ولو فعلوا، لا اعتبار الأمر استغلالاً فجاً لعرضه لأخته التي من لحمه ودمه (همان: ۲۵). ترجمه: اگر آنها این کار را می کردند، این کار نوعی سوءاستفاده از آبرویش به شمار می رفت، آن هم سوءاستفاده از خواهری که از گوشت و خون خودش بودند. موضوع، سوءاستفاده از خواهر راشد برای جاسوسی است؛ ولی نویسنده با حذف کنش گر و نیز تبدیل فعل به اسم در جهت فرآیند اسم سازی در متن پیش می رود، بدون اینکه فرد یا افراد مشخصی در مقام کنش گر معرفی شوند. در واقع نویسنده با حذف هویت کنش گر بر ایدئولوژی پنهان در متن در راستای مخفی ماندن قدرت هایی که از نوامیس جامعه بهره کشی می کنند، تأکید دارد. فرآیند این اسم سازی بدین گونه است (شکل ۲-۳-۲):

شکل ۲-۳-۲

نمونه دیگر: در رمان مذکور سه بار ترکیب اسمی «رجال القلعة» و سی و دو مرتبه اسم «القلعة» به کار رفته است که هر دو، طبق الگوی اسم سازی هاج و کرس، کاربردی گفتمان مدار بر پایه ایدئولوژی دارند. نصرالله در متن رمان، قلعه را نه تنها قوی ترین نماد سلطه کشور بلکه نمادی برتر از هر قدرتی در جهان سوم معرفی می کند؛ ولی از برملا کردن موقعیت مکانی، هویت افراد، اسامی فرماندهان و سایر ویژگی های قلعه غیر از راشد و برادر همسر راشد خودداری می کند تا همچنان اسم قلعه بدون شناسایی کنشگرها و عملکردهای مرموز آن در ابهامی بزرگ بماند. مفهومی که این اسم سازی در ذهن جامعه از حاکمیت وسیع سلطه ایجاد می کند، انگاره های خوفناکی از اسم قلعه و رجال قلعه است، مردانی که قلعه را در جهت نابودی بشریت اداره می کنند؛ اما نامشان نامشخص است.

نمونه دیگر: بدء استيراد المياه العذبة من المریخ؛ فتح أبواب الهجرة إلى خمسة كواكب جديدة عذراء مع بداية شهر سبتمبر (همان، ۱۴۵). ترجمه: شروع واردات آب شیرین از مریخ؛ باز شدن درهای مهاجرت به روی پنج سیاره جدید در ابتدای سپتامبر. نویسنده چندین بار در امتداد داستان، موضوعات گوناگون را از قاب تلویزیون برای خواننده نمایش می دهد. نمونه مذکور به زمانی اشاره دارد که افسر قلعه برای دیدن مراسم افتتاحیه فیلم ماتریکس، اخبار تلویزیون را با جمله هایی که از مقوله های اسم سازی هستند می شنود. اینکه در این جمله ها کنش گرها و کنش پذیرها حذف می شوند، نشانگر گفتمانی القاگرایانه است. بدین معنا که خواننده فقط به موضوع و شگفتی آن توجه کند بدون اینکه با نگرشی معقول به عدم حضور کنش ها، واکنشی

داشته باشد. قدرت گفتمان حاکمیتی که بشریت در سلطه آنها به سر می‌برد سعی دارد با این عناوین، حاکمیت خود را حاکمیت علم معرفی کند و از طرفی، جامعه را در حرکت به سمت فناوری شبیه‌سازی آماده کند. حادثه‌ای که در ادامه داستان اتفاق می‌افتد باعث می‌شود تا بشریت به ورطه نابودی کشیده شود.

راهبرد گفتمانی اسم‌سازی‌ها در نمونه‌های مطرح شده، در جهت تبیین و انعکاس مشکلات اصلی جامعه در مواجهه با قدرت‌های سلطه‌گر است. اسم‌سازی‌ها در رمان مذکور در ارتباط کلان مفهومی با یکدیگر هستند و پایه‌های ماهیت نظام سلطه را مانند زنجیره‌ای معرفی می‌کنند مانند حاکمیت همه‌جانبه قلعه و حاکمیت علمی بر آینده بشریت.

۳.۳. به‌کارگیری مجهول در برابر معلوم و بالعکس

سومین فرآیند مطرح شده در گفتمان‌شناسی انتقادی هاج و کرس، حضور جملات مجهول در قبال معلوم در راستای کاهش و تقلیل حضور عامل و نوعی پنهان‌سازی است. در الگوی ون لیوون، حذف از مؤلفه‌های اصلی است که «از طریق آن، همه یا برخی کنشگران اجتماعی در طی گفتمان بازنمایی نمی‌شوند» (Van Leeuwen, 2008: 32). در ادامه به برخی شواهد رمان مورد پژوهش پرداخته می‌شود.

عبارت اقوی سلطه موجوده فی البلد، اى بلد فى العالم الثالث وما فوقه من عوالم، وما تحته أيضاً، زمن باتت فيه (القلاع) هی التی تتحكّم فی کل کبيرة وصغيرة - كما أشرت فى المقدمة التی قد تحذف (همان، ۲۰). قلعه‌ای که قوی‌ترین نماد سلطه در کشور بود؛ یعنی کشوری در جهان سوم و جهان‌هایی فراتر و همچنین پایین‌تر از آن. زمانی که قلعه‌ها تبدیل به چیزی شدند که بر هر بزرگ و کوچکی حکم می‌راندند؛ همان‌طور که در مقدمه‌ای که به آن اشاره کردم که چه‌بسا حذف شود. مقدمه پیش درآمدی است که داستان با آن آغاز می‌شود تا خواننده در جریان کلی محتوای متن قرار بگیرد؛ اما نویسنده از همان آغاز با ساختار شکنی احتمال حذف مقدمه را با فعل مجهول مطرح می‌کند (کما أشرت فى المقدمة التی قد تحذف). این مجهول‌سازی که قسمت مهم یک رمان را (حذف مقدمه) در برمی‌گیرد، بیانگر ایدئولوژی گفتمانی نویسنده در متن است. نویسنده، عامل حذف مقدمه را پنهان می‌کند تا حساسیت خواننده را در جهت جست‌وجوی عاملان این حذف و علت آن برانگیزد. در حالی که نویسنده قبل از احتمال حذف از قوی‌ترین نظام سلطه‌ای سخن گفته بود که بر هر چیزی حکم می‌راند. در واقع نویسنده با عقب‌راندن عامل اصلی ماجرا به نوعی ساده‌سازی برای ساده‌پنداری دست می‌زند. با این فرآیند زبانی، نقش حاکمیت در حذف مقدمه‌ای که ممکن است منجر به رسوایی آنها شود برجسته‌تر می‌شود. نویسنده در مقابل این مقدمه‌ای که احتمال حذفش را بیان می‌کند، داستان معلومی پر از وقایع و مسائل مربوط به جامعه بشریت با ذکر عاملان آن به صورت جمله‌های معلوم نگاشته است.

نمونه دیگر: بمجرد أن سمع باب البناية يفتح و يغلق (همان، ۱۳): در فصل اول کتاب، راشد در حال تماشای فیلمی درباره گذشته است و می‌بایست به دریافت عمیقی از این فیلم برای جلوگیری از جنگ آینده برسد. در این فضای توصیفی ناگهان صدای باز و بسته شدن درب ساختمان، شنیده می‌شود. موضوع مجهول‌سازی این قسمت از داستان، بازوبسته شدن درب ساختمان است که عامل بازوبسته شدن در را از اولویت ذهن مخاطب به حاشیه می‌راند. خواننده در فضای توصیفی داستان، صدای بازوبسته شدن در ساختمان را به مثابه زنجیره‌ای از مفاهیم همچون: آغاز و پایان، سعادت و شقاوت، تعقل و تجاهل، آزادی و اسارت می‌شنود. اینکه چه فرد یا افرادی به عنوان کنش‌گر این مفاهیم را باز و بسته می‌کنند مهم نیست، مهم کنشی است که متوجه کنش‌پذیر است. ولی راشد بدون توجه به این علائم هشداردهنده که در پی آگاهی و نجات او و جامعه هستند ابتدا درب ساختمان را می‌بندد و سپس به سمت پنجره می‌دود و بدون ایفای نقش، فقط نظاره‌گر وضعیت آینده جامعه است.

نمونه دیگر: أغلق راشد الباب ومضى نحو أضيح شبايك الشقة المطلة على الشارع. لم يكن هناك سوى الظلام المتدفق كشلال من شرفات العمارات المقابلة (همان، ۸). ترجمه: راشد درب آپارتمان را بست و به سمت کوچک‌ترین پنجره مشرف به خیابان رفت. آنجا جز تاریکی که مانند آبخاری از پنجره‌های ساختمان مقابل سرازیر بود چیزی به چشم نمی‌آمد. در این جمله، فعل معلوم «أغلق» در تقابل با فعل مجهول «يغلق» در جمله قبلی قرار می‌گیرد. دری که بدون کنشگر باز و بسته شده بود، حالا توسط کنشگری به نام راشد بسته می‌شود. تقابل جمله معلوم با جمله مجهول در این متن، در جهت رمزگشایی حضور راشد در سرنوشت آینده خود و جامعه است.

نمونه دیگر: وهناك شيء آخر لا بد منه، وهو أن تتم مصادرة المرايا ويغدو استخدامها تحت طائلة العقاب، قانونيا. هل خطر ببالك أننا مجرد مرايا للمرايا التي تحدد فيها؟ (همان، ۲۳۸)؛ و یک چیز دیگر که ناگزیرم و باید بگویم این است که همه آینه‌ها باید مصادره شوند و کسانی که از آینه استفاده می‌کنند تحت تعقیب قانونی قرار بگیرند. آیا تا به حال به ذهنتان رسیده که ما چیزی جز آینه برای آینه نیستیم که فقط بازتاب خودمان را در آن‌ها می‌بینیم؟ در اوج دوران شبیه‌سازی که مردم به جان هم افتاده‌اند، راننده آمبولانس به راشد پیشنهاد مصادره شدن آینه‌ها را برای حل موضوع می‌دهد. این جمله که به صورت کنایی در فضایی توصیفی و چندمعنایی بیان می‌شود، یک جمله مجهولی و بدون ذکر کنش‌گر است. در ادامه، راننده می‌گوید: ما چیزی جز آینه برای آینه نیستیم و فقط بازتاب خودمان هستیم. این جمله عمیق، علت مجهول‌سازی مصادره شدن آینه‌ها را بیش‌تر نمایان می‌سازد؛ بدین معنا که اولویت موضوع مصادره شدن، بازتاب هویت انسان‌هاست و نه مصادره کنندگان. دو علت برای حذف کنشگران در این جمله محتمل است: ۱. همه افراد جامعه به وضوح می‌دانند کنش‌گرانی که هویت انسان‌ها را مصادره کرده‌اند، همان سلطه‌گران جنایت‌کارند. به علت همین وضوح است که دیگر فاعل ذکر نمی‌شود. ۲. آن‌قدر

جامعه در خفقان و هراس است که کسی جرأت ندارد حاکمیت قلعه را مسبب به قهقرا رفتن بشریت عنوان کند حتی راننده آمبولانس به راشد هم اعتماد ندارد که حرفی علیه کنشگران قلعه بزند؛ در صورتی که قبل از این برای حفظ جان خویش از نیروهای امنیتی و جاسوسان قلعه این گونه تعریف کرده بود: فلا تعانی من أی مشکلة ما دام جيشها ورجال أمنها واستخباراتها يتمتعون بقوة إحصار، كما يقال، لا يتمتع بها سواهم (همان، ۲۳۸). ترجمه: تا زمانی که نیروهای ارتش، مردان امنیتی و اطلاعاتی از قدرت دید بهره‌می‌گیرند، قلعه نگران هیچ مشکلی نیست، همان‌طور که می‌گویند؛ کسی جز آن‌ها از این قدرت بهره‌مند نیست. این جمله با فعل معلوم در تقابل با جمله قبل قرار دارد و ایدئولوژی گفتمانی آن هم ذکر کنشگران و ذکر اولویت قدرت‌های حاکم در هر کنش و رویدادی در جامعه است.

۳.۴. جملات کنشی در مقابل اسنادی

آخرین فرآیند الگوی هاج و کرس که اهمیت کارکردهای زبانی را روشن می‌کند، تقابل جملات کنشی با جملات اسنادی است. این فرآیند نیز در راستای انتقال معنا در متن بروز پیدا می‌کند که برخی شواهد آن در رمان مورد کاوش در زیر عنوان می‌گردد.

۳.۴.۱. جملات کنشی از نوع انتقالی و غیر انتقالی

بروز جملات کنشی در متن به دو صورت است. جملات کنشی از نوع انتقالی و جملات کنشی از نوع غیر انتقالی. شواهدی از انواع جملات کنشی در ذیل مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

عبارت لکنه کان يعرف أن المسألة متعلقة بوجود عرض أول لفيلم مغامرات جديد (همان، ۱۴۵). ترجمه: او می‌دانست که این مسأله مربوط به صحنه اول فیلم ماجراجویی تازه است. دانستن یک مطلبی توسط یک مقوله‌ای، یک پروسه شخصی است و کنشی در خارج بر مقوله‌ای رخ نداده است و به همین علت این جمله، کنشی و از نوع غیر انتقالی است.

نمونه دیگر: لقد اكتشف الضابط أنه فعلا لا يود لقاء راشد بعد أن رأى سلام أحس بألم ما في بطنه (همان، ۱۵۰). ترجمه: افسر متوجه شده بود که او بعد از این که دید سلام احساس دردی در شکم دارد، عملاً نمی‌خواهد راشد را ببیند. بی‌میلی سلام برای دیدار راشد و احساس درد شکم سلام، کنش‌هایی شخصی هستند که برون‌دادی ندارند و متعلق به کنشگران است. این جمله‌ها کنشی و از نوع غیر انتقالی است.

نمونه دیگر: كان راشد قد استهلك آخر كمية أوكسجين في المكتب التفت إلى السكرتيرة فرأها فوق كرسيها تجلس، ولكنها لم تكن هي كانت بجة فتحسس نفسه، فلمست يده فروا لم يتأكد لأي حيوان يعودا (همان، ۲۹۲). ترجمه: راشد آخرین مقدار اکسیژن را در مطب مصرف کرد. نگاه به منشی کرد و دید که او روی صندلی نشسته است اما او را به شکل قویی زیبا می‌دید. خودش را حس کرد. دستش پوستی را لمس کرد که مطمئن نبود مربوط به چه حیوانی است. مصرف اکسیژن، نگاه کردن، حس کردن و لمس کردن مجموعه کنش‌هایی است که مربوط به

مقوله کنشگری به نام راشد است و این کنشها بر روی کنش‌پذیر اعمال نشده است؛ بنابراین از نوع غیر انتقالی است.

نمونه دیگر: ومّرر إصبعه علی وجهه: متَنَكَّر! (همان، ۲۹۷). ترجمه: مرد مسلح انگشت‌اش را روی صورت رانده کشید و فریاد زد: ناشناس! در این جمله، پنجه کشیدن یک فعلی است از کنش‌گر به کنش‌پذیر منتقل شده؛ بنابراین جمله، کنشی و از نوع انتقالی است.

نمونه دیگر: امتدت ید راشد إلی رأس الصغیرة (همان، ۳۲۹). ترجمه: راشد روی سر دخترک دست کشید. دست کشیدن راشد بر سر دختری که از هول ارتکاب یک جنایت، به شدت ترسیده است، آرامشی است که از کنش‌گر به کنش‌پذیر منتقل می‌شود.

نمونه دیگر: فصع الراصد الجوی بقوة (همان، ۲۶۴). راشد سیلی محکمی به گزارشگر هواشناسی زد. در این عبارت، سیلی زدن کنشی است که توسط کنش‌گر و به روی کنش‌پذیر منتقل شده است.

کثرت کنش‌های انتقالی نسبت به کنش‌های غیر انتقالی در رمان، بیان‌گر حضور فعال کنشگرها و کنش‌پذیرها و در نتیجه نشان‌گر جامعه‌ای ملتهب است. نویسنده با طرح گسترده این نوع کنش‌های فردی در پی جهت‌دهی به ذهنیت خواننده، نسبت به چالش‌های فرهنگی، جنسیتی، سیاسی و اجتماعی متن است.

۲.۴.۳. جملات اسنادی از نوع سببی و همسانی

نمونه‌هایی از جمله‌های اسنادی از دو نوع سببی و همسانی که مورد کاوش در رمان بوده‌اند ذکر می‌گردد.

عبارت بالنسبة إلیه، كما کثیر من مُشاهدی الأفلام، أصبحت هذه العروض أكثر إثارة من الأفلام نفسها (همان، ۱۴۵). ترجمه: به نسبت برای او؛ مانند بسیاری از تماشاگران، نمایش‌هایی از این دست هیجان‌انگیزتر از خود فیلم‌ها شده‌اند. رابطه ساده و یکسانی که بین تماشای فیلم قدیمی و فیلم‌های بازسازی‌شده قدیمی وجود دارد. در این جمله‌ها معمولاً ارزشی یکسان به دو مقوله داده می‌شود و در اینجا «دیدن»، ارزشی است که به فیلم‌های جدید و قدیمی داده شده است.

نمونه دیگر: منذ أن دخلتُ رأيتكِ سعیدة كما لم أرك من قبل (همان، ۱۴۲). ترجمه: از زمانی که وارد منزل شدم، دیدم مثل همیشه سرحال و خوشحالی. این جمله اسنادی نیز که از نوع همسانی است ارزش یکسانی را بین مقوله‌ها تبیین می‌کند. توجه و نیاز به توجه عاطفی بین دو مقوله، بیان‌گر این همسانی است. نمونه دیگر: كان الواحد منهم یرید أن یکون الناس کلهم مثله مثله تماما، أو كما قیل: علی شاکلته! یفکرون كما یفکر، ویعملون ما یعمل (همان، ۲۳۷). یکی از آن‌ها می‌خواست همه مردم دقیقاً شبیه او باشند یا به قول معروف: مثل او! آنها همان طور که او فکر می‌کند فکر می‌کنند و کاری را که او انجام می‌دهد انجام می‌دهند. آرزوی داشتن همسانی

شباهت با دیگران، گفتمان جمله را در یکسانی مقوله‌ها قرار می‌دهد. در جمله کان ذکیا بحیث... (همان، ۴۱). او باهوش بود آن قدر که... باهوش بودن صفتی است که اختصاص به راشد دارد و نویسنده برای توصیف ویژگی‌های راشد این جمله را اسنادی و از نوع سببی بیان می‌کند. نمونه دیگر: مرهقا بعینین محمرتین جاحظتین، وصل راشد إلی بیده فی الثانية فجرا (همان، ۱۸۱). راشد خسته و با چشمان برآمده و قرمز ساعت دو نیمه شب به خانه رسید. وضعیتی که راشد در آن معرفی می‌شود، حالت خستگی مفرطی است که خواننده را در جریان این کیفیت قرار می‌دهد. نمونه دیگر: فی تلك اللحظة أضاءت جمجمة راشد تلك الفكرة الفذة (همان، ۳۸۸). در آن لحظه مغز راشد با آن فکرهای منحصربه‌فرد روشن شد. فکور بودن و صاحب ایده بودن صفاتی است که نویسنده در قالب جمله سببی به راشد نسبت می‌دهد و این‌گونه صفات شخصی او را به مخاطب معرفی می‌کند.

راهبرد گفتمانی نویسنده در جملات سببی، معرفی صفات فردی و برملا کردن ویژگی‌های شناختی تشخیص‌های سلطه‌گر و سلطه‌پذیر است. جملات همسانی نیز در پی القاء عدالت و برابری اجتماعی در لایه‌های پنهان متن است.

۳. نتیجه

تطبیق فرآیندهای ارائه‌شده در مدل تحلیلی هاج و کرس بر رمان حرب الکلث الثانية گویای تأثیر زبان در نحوه مفهوم‌سازی و شکل دادن به هنجارها و ناهنجارها در جامعه است. ایدئولوژی حاکم بر این اثر، مبتنی بر گفتمان قدرت سیاسی، اجتماعی، جنسیتی و سرمایه‌داری است. نویسنده با استفاده از ظرفیت‌های زبانی در سطح گفتمان انتقادی، اندیشه‌های خود را در تقابل ساختارهای بحران‌زده درونی و بیرونی جامعه، رویارویی با رؤیاهای مدرنیته و نظام سلطه مطرح کرده است. اتفاق مهم در این رمان فانتزی و تخیلی، چرخش مفاهیم به قضیه فلسطین در ادبیات است. به این معنی که رمان امروز فلسطین دیگر فقط رمان مبارزه سنتی برای بازیابی سرزمین نیست؛ بلکه نویسنده به‌کارگیری مؤلفه‌های گفتمان‌مدار شکل جدیدی از مفاهیمی همچون حق، وطن، اشغالگر، خودی‌ها و دیگری را پیشنهاد می‌دهد. در اسم‌سازی‌ها، انعکاس واقعیت‌های اجتماعی و مشکلات اساسی جامعه سلطه‌پذیر و همچنین تبیین پایه‌های نظام سلطه و اصول گفتمانی آن، دیده می‌شود و نام‌دهی‌ها در جهت القاگری معکوس ارزش و ضد ارزش‌ها در ذهن عناصر جامعه است. جمله‌های مجهول نسبت به سایر فرآیندهای الگوی هاج و کرس از بسامد کمتری در رمان برخوردار است و این نشانگر تأکید نویسنده بر معرفی کنشگران فعال و عدم پنهان‌کاری مستقیم است. تلاش نویسنده برای ساخت جملات همسانی در جهت ایجاد برابری ارزش‌ها و ارائه الگوی عدالت اجتماعی است. حضور کمرنگ‌تر جمله‌های غیر انتقالی برای به حاشیه راندن پروسه‌های شخصی و در نتیجه، مواجهه ذهن مخاطب با کنش‌های اجتماعی سیاسی رمان است. فراوانی کنش‌های انتقالی نسبت به کنش‌های غیر انتقالی و در

نتیجه تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عملکردها، نشانگر جامعه‌ای ملتهد است. این که در جمله‌های انتقالی غالباً کنشگرها وابسته به نظام سلطه و کنش‌پذیرها عناصر متعلق به جامعه می‌باشند، ایدئولوژی متن را در جهت حضور حاکمیت سلطه‌گر و جامعه‌ای سلطه‌پذیر تبیین می‌کند.

منابع

- آفاگل‌زاده، فردوس (۱۳۸۵)، تحلیل گفتمان انتقادی، تکوین تحلیل گفتمان در زبان‌شناسی، تهران، علمی و فرهنگی.
- ابن عقیل، بهاء‌الدین عبدالله (۱۴۴۱)، شرح ابن عقیل علی الفیة ابن مالک، لجنة إعداد وتطوير المناهج بالأزهر الشريف، الأزهر الشريف.
- پیری، نوید، ترک شوند، مهدی، اسکندری، علی‌اصغر (۱۳۹۷)، «تأثیر پایداری فلسطین بر گفتمان انسانی در دیوان فدوی طوقان»، ش ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۷، ۳۰۹-۲۹۱، تهران، ادب عربی.
- حسینی، محمدباقر، الاهی، پروین، سیدی، سیدحسین (۱۳۹۸)، «تحلیل گفتمان عناصر زیبایی‌شناسی برخی از اشعار بدرشاكر السیاب با رویکرد هنجارگریزی نحوی - بلاغی»، ش ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۸، ص ۸۶-۶۷، تهران، ادب عربی.
- چاوشیان، حسن (۱۳۸۶)، زبان‌شناسی و تحلیل گفتمان، ادب پژوهی، ش ۴، زمستان و بهار ۱۳۸۶، ص ۱۱۷-۱۴۰.
- سلطانی، علی‌اصغر (۱۳۹۲)، قدرت، گفتمان و زبان، تهران، نشر نی.
- شومان، محمد (۲۰۰۷)، تحلیل الخطاب العالمی: أطر نظریة و مناهج تطبیقیة، ط ۳، القاهرة، الدارالمصرية اللبنانية .
- عبدالکریم، جمعان (۲۰۱۶)، من تحلیل الخطاب الی تحلیل الخطاب النقدي، مناهج و نظریات، عمان، دار کنوز: معرفة للنشر والتوزيع.
- عضدانلو، حمید (۱۳۸۹)، گفتمان و جامعه، تهران، نشر نی.
- میرفخرایی، تزا (۱۳۸۴)، فرآیند تحلیل گفتمان، انتشارات دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها (مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها).
- میرفخرایی، تزا (۱۳۸۸)، تحلیل گفتمانی در بازانديشی سیاسی، فصلنامه سیاست، دوره ۳۹، شماره ۱، ص ۶۶-۵۷.
- نصرالله، ابراهیم (۲۰۱۶ م)، حرب الكلب الثانية، الدار العربية للعلوم ناشرون.
- یارمحمدی، لطف‌الله (۱۳۸۳)، گفتمان‌شناسی رایج و انتقادی، تهران، انتشارات هرمس.
- Abdul Karim, Jumaan (2016), From Discourse Analysis to Critical Discourse Analysis. Methods and Theories. Amman. Dar Kunooz Al-Maarifa for Publishing and Distribution. [In Arabic].
- Anders, P. & Bos. C. (1986), Semantic feature analysis: An interactive strategy for vocabulary development and text comprehension, Journal of Reading, 29, 610-676.
- Bok, S. (1989), Secrets: On the Ethics of Concealment and Revelation. New York: Vintage.
- Chavoshian, Hassan (2007), Linguistics and Discourse Analysis. Literary Studies. Volume 4. Winter and Spring 2007. pp. 117-140. [In Persian].
- Fairclough, N. (1992), Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press. [in English].
- Fairclough. N. (1993), Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities. Discourse & Society.4. 133-168.

- Fairclough. N. & Wodak. R. (1997), *Critical Discourse Analysis*. In T. Van Dijk (Eds). *Discourse as social interaction: A multidisciplinary introduction* (Vol 2, pp. 258-84). London: Sage Publications Ltd.
- Hodge. R and Kress. G.(1996), *Language as Ideology*. Great Britain: Redwood books.
- Hosseini, Mohammad Baqer, Elahi, Parveen, Sidi, Seyed Hossein (2018), *Discourse analysis of aesthetic elements of some poems by Badrshaker Al-Siyab with the approach of syntactic-rhetorical norm avoidance*, Volume 2, Autumn and Winter 2018, pp. 67-86, *Arabic Literature*. [In Persian].
- Ibn Aqeel, Bahaa al-Din Abdullah (2024), *Explanation of Ibn Aqeel on Al-Fiyah Ibn Malik*, Committee for Curricula Preparation and Development at Al-Azhar Al-Sharif, Al-Azhar Al-Sharif. [In Arabic].
- Jørgensen, M. & Phillips. L. (2002), *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage Publication.
- Mirfakhrai, Teja (2004), *Discourse Analysis Process*. Publications of Media Studies and Planning Office (Media Studies and Research Center). [In Persian].
- Mirfakhrai, Teja (2008), *Discourse Analysis in Political Rethinking*. *Politics Quarterly*. Volume 39. Number 1. pp. 57-66. [In Persian].
- NØrgaard, N. et al. (2010), *Key Terms in Stylistics*. London & New York: Continuum.
- Nasrallah, Ibrahim (2016). *The Second Dog War*. Arab House of Science Publishers. [In Arabic].
- Piri, Navid, Turk-Shund, Mahdi, Eskandari, Ali-Asghar (2017), *The impact of Palestine's stability on human discourse in Diwan Fadavi Tuqan*, No. 2, Autumn and Winter 2017, 291-309, *Arabic Literature*. [In Persian].
- Shoman. Muhammad (2007). *Media Discourse Analysis: Theoretical Frameworks and Applied Methods*. 3rd edition. Cairo. Egyptian Lebanese Publishing House. [In Arabic.]
- Sultani, Ali-Asghar (2012), *Power, speech and language*, Tehran, Publishers Nay. [In Persian].
- Van Leeuwen, Theo. (2008) *Discourse and Practice. New Tools for Critical Discourse Analysis*. Oxford university press.
- Yarmohammadi, Lotfollah (2004). *popular and critical discourse studies*. Tehran, Hermes Publications. [In Persian].
- Azdanlou, Hamid (2010). *Discourse and Society*. Tehran. Nei Publications. [In Persian].
- Aghagolzadeh, Ferdous (2006). *Critical Discourse Analysis. Development of Discourse Analysis in Linguistics*. Tehran, Scientific and Cultural Publications. [In Persian].